

6820

DALARNA

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Mora (Bonäs, Vattnäs)

22/1 1934

Eriksson, Rombo Filip, 1934

Svar på ULMA:s frågelista M 25 Jaktens och
fiskets betydelse för hushållningen

40 bl.4:o

L.L.

Exc.S.Björklund

6820

1
Landsmålsarkivets frågelista:
jaktens och fiskets betydelse för
hushållningen.

1. Allmänna uppgifter

Tillgång på fisk och vilt hade här i byn in-
te någon särdeles stor betydelse för hushåll-
ningen, och jakt och fiske var inte heller så
utbreddt i Bonäs som i andra byar i Mora
socken, t. ex. Nurnäs och Ylha. Detta hade
nog till stor del sin orsak däri att man
inte "hade tid" att fiska, något nämnvärt.
Här kan man inte tillämpa ordstävet: "Glade
vi inte haft fisken, så hade det aldrig
gått." / Eller det fanns ju de som fiskade
så pass mycket att de saltade ner fisken
för att kunna förvara den, men det hör en-
dast till undantagsfallen, som det också hör
de till undantagsfallen att det fanns bössa i en

Dalarna
Mora sn
(Bonäs by).

Julemn 22/1
1934. Uppf.
av Rombo
Filip Sjöström

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
DAL. MORA-(BONÄS)
Frgl. M 25

X 2. gård. X 7 Myran [Bonäs] fanns det av gammelt endast en som hade en mynningsladdare, och detta var på den tiden så ovanligt att den lycklige ägaren av bössan fick heta Lundstyggtun Lund-skytten [mannen hette Lund]. Att jakt och fiske inte var mera allmänt heror nog som sagt på, att man inte hade tid att syssla med det. Hela sommaren hade man arbete fullt upp med att sköta om insamling av föder till kreaturen, man hade ju flera fåbovallar, långfåbodar och hemfåbodar, man hade sjöskog och höskog och hackskogar, och det var mycket arbete med allt detta. Fisket blev det att syssla med "på fritid" t. e. när inte väderleken tillät dem att hålla på med något annat, och särskilt då, när de voro uppe på fåbovallarna, när man var i hembyn hade man ju

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
DAL. MORA-BONÄS
Frgl. M 25

1 3 alltid någon hemsläjd att hålla på med. Men
 det fanns ju även sådana personer som utskut-
 ande sysslade med fiske, i Bonäs fanns det
 X två "fiskare": X Firstjär-Gut-Yersh, fiskar-Gut-
 Erik och Blätjöödel, "blåkolen", den sist-
 nämnda bodde året runt på fäbostället
 lilla Vasselräs där han bedrev fiske "efter sto-
 ra mått". För fisken bytte han till sig mat
 och andra nödvändighetsartiklar, dels sålde
 han den. Men i vanliga fall skaffade man
 sig vintersovel till potatisen på så vis
 att man köpte en strömingfjätlingg, en
 fjärding ströming på hösten, och denna
 fick lov att räcka hela vintern, men
 många gånger räckte inte strömingen
 längre än fram på värsidan, i do fik-
kom i wa nögdä minn te dupp p₂ero
nidi riēna soltā, och då pingo vi va-

} Salt

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
 DAL. MORA(BONÄS)
 Frgl. M 25

4. ra nöjda med att doppa potatisen i "rena saltet" = i bara salt. | x

x Inte ens under nödår ägnade man sig åt jakt och fiske mer än annars. Fiskben blandades aldrig i bröd, men väl bark, kalm och agnar.

1 / Jaktens och fiskets produkter avyttrades endast i ringa grad. Det enda som såldes var fågel, samt någon enstaka gång fisk, som då såldes till grannar eller i allora. Fågeln såldes till kypköpare från någon grannby, ibland även från Falun. Fågeln togs alltid i snaror. Att fånga fågel kallades stj fägäl, att "fäga" fånga fågel. Det fanns i Bonäs flera personer som bedrev fågelfångst i stor skala. Dem a bruka ruop-inn fägälwägä o akksyön, de hava brukat ropa in "fägälwägar" åktion. En få-

fägla v.

5 gelväg var en gångstig, klypväg⁴ e.d. i skogen, och efter dessa vägar brukade fåglarna hållas. Byföreståndaren utlyste auktion på en hel hop av sådana vägar, ungefär som man nu utlyser auktion på "byns gemensamma vägar och slogar" vilka man får ropa in och slå av gräset. En del fågelfångare ropade in flera vägar på vilka han sedan hade rätt att fånga fågel ett år. Fågelvägar såldes även till personer utom byn, till personer från Östnor, Öna Selja och Långlet. Fågelfångeriet var det enda av jakt och fiske som gav någon nämnvärd ekonomisk vinst. Priset på fågel var så långt tillbaka man minns 3.50 kr par. Senare höjdes priserna till 4- a 5 kr. pr par. X 1 par bestod av två tjäderar [tupp och höna], 4 orreor, samt åtta jörpar.

5
4
5
71 klypväg

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
DAL. MORA(BONÄS)
Frgl. M 25

ff sid.

6. Härifrån byn företog man aldrig själva handelsresor med fisk eller vilt. Någon regelbunden jakt på räkbärande djur förekom icke i Bonäs. Jagade man en räv så var det mera för nöjes skull. Endast ett fåtal lade snaror för räv, och endast en hade rättigheter att utlägga rävgift.

Angående rätten att jaga och fiska så ansåg man, att man som förälderna sedan uråldriga tider hade rätt att jaga och fiska var och när man ville, och först lagar och förordningar härom trädde i kraft, så mottogos de av befolkningen med stor onåd, och det var mycket svårt att få inpräntat i en del äldre personer, att t. ex. älgjakten var förbjuden under vissa delar av året. Numera äro

7 förhållandena givetvis annorlunda.
Tvistigheter om fiskevatten förekommo säll-
lan. Endast ett fiskevatten minns man
har varit föremål för tvistigheter, nämligen
sjön Andjusen på Bonäs utskog i Dy-
verdalen. Det fanns nämligen lax i den sjön,
och Bonäsbarna ansågo att de hade stör-
sta rätten till fisken där, då det var de-
ras skogar som lågo omkring sjön. Men
Älvdalsborna voro där ofta och fiskade,
varför tvistigheter uppstodo. Längre bort
än till denna sjö företogo inga Bonäsbor
jakt- eller fiskefärder.

II Jaktens betydelse.

Såsom i övriga Morabyar företog man även
från Bonäs jaktfärder för att skrem-ummdä
warrga ä byönnä de dem warrd fe när-
gaurggädä, skrämna undan vargar och

8 björnar när de blevo för närgångna, och gjorde skada på kreaturen.

Någon regelbunden jakt för att samla matförråd, eller pårbärande djur i allmänhet förekom icke i Bonäs.

Det var inte vanligt här, att kolaren hade gevär med sig i skogen, men man har hört talas om att någon kolare har haft det.

Det gick bra att skjuta tjädrar när de kommo fram till milan fe te | dād si, för att bada i kolstycke | ymp. Vattnäs: "ju där si".

När man tillvaratog vilt eller fisk i hemmet gjorde man det alltid genom att salta ner det. Ingen rökning eller torkning av kött förekom. Skogspägel tillvaratogs aldrig för eget behov, man sålde den alltid. Den pägel som skulle säljas lades i kärlet

9. och fick frysa med huvudet under vingen.
Av det vilt man själu tog vara på [älg,
hare, någon enstaka fågel] tillreddes
inga särskilda maträtter, man kokade
soppa på det helt enkelt, olika benäm-
ningar på maträtter av vilt förekommo icke.
Till det kokta köttet åt man potatis och
X bröd. /

X / Kött av vilt ansågs i allmänhet vara läc-
krare och smakligare än kött av boskaps-
djur, detta berodde väl på, att man närsäl-
lan fick äta viltkött. Kött föredrogs all-
tid framför fisk och mjölrätter. X

X / Insamling av ägg av skogs- eller sjöfå-
X gel förekom icke i Bonäs. X

Färskilt älgskinn användes för flera olika an-
vända. (Skinn av älgskal användes till släd-
andlar, ^{slädfak} slädhudar. Skinn av älg skickades av)

släd-hud

10 för beredning och man tillverkade därav byxor, elgstjinnbrakker, älgskinnbyxor, samt elgstjinnjakker, älgskinnjakker eller västar. Av beningarna tillverkades skor med näversula. Jaktväskor tillverkades vanligen av kaluskin med lock antingen av hopseydda bieningjär, beningar av älghud eller grävlingsskin, grävsvainstjinn, grävlingsskin. Dessa väskor kallades jakttväskor, jaktväskor eller fisstjärväskor, fisharväskor: man brukade även ha mat i dem när man skulle ut och fiska.

jacka f.
sko m.

väska f.
(Chen.)

Flarskinnet användes sällan till något, det var så skört och dåligt så det höll ingenting, ibland sålde man även flarskinnet till fågeluppköpare. Flarull användes aldrig till garn eller annat. Av fågel som man själv åt upp användes

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
DAL. MORA (BONÄS)
Frgl. M 25

11 dunet till kuddar och en vinge brukade man använda till sopborste på bordet. Inga delar av vilt tillvaratogs för medicinskt bruk.

III. Fiskets betydelse.

Någon egentlig yrkesfiskare fanns icke i Bonäs, men det fanns ett par personer som fiskade så pass mycket att de kallades för "fiskare." Men något regelbundet fiske bedrevs icke i Bonäs. Huvudsakligen fiskade man aborre, sedan kommer gädda, laxö-ring, mört, lake o.s.v. Det mästa fisket bedrevs på närmare håll, men man fiskade också så långt bort som i sjön Pindjusen.

Vid den sjön fanns en liten stuga som kallades Pindjusstuga, Pindjusstugan. I bland fick man där så mycket fisk att man fick blöva, blövja så mycket man kunde, och

V
stuga f.

19 ända lämna efter flera kärll fulla tills på
 vintern när man skulle köra hem hö från
 Dyperdalen. De kärll som lämnades kvar gräv-
 de man ner i höet i de små ladorna. Fis-
 ken saltades ner i fiskbuttar, fiskburkar,
 lagghärl som rynde 2-3 pund vardera.
 När man var ute på fiske närmare hem-
 met, så bar man vanligen fisken på
 en kvist, de på kvisten hängande fis-
 karna kallades fisstjirpa. Eller också
 bar man fisken i en fisstjärtautu, fis-
 karkorg. Den var gjord av näver eller
bast, med klave på den flata sidan.
 I den aida som man hade mot ryg-
 gen då man bar den på ryggen i
 hand över axlarna, den andra sidan
 var buktig. Dessa fiskkorgar voro
 dock många gånger för små, varför

salta v.
 (hänv.)
fisk-but

kippa f.
fiskar-
futa
 (med hänv.)

13 man, när man skulle ut på "större
fiske", vanligen medförde en kunnt.
X kont. X

Var man ute på längre fiskefärder, så
att man var borta flera dagar, då
ät man naturligtvis fisk så mycket
man orkade, såvida man fick nå-
gon fisk. Där det fanns koja eller
stuga att bo i, så brukade man ä-
ven koka fisken, det vanligaste sättet
var dock att steka den på glöd.
Salt medfördes.

I hemmet tillvaratog man alltid fis-
ken på så sätt att man rensade och
saltade ner den, en del förvarades
dock vintertid frusen. Ingen räkning
eller torkning av fisk förekom i Bonäs.
X Surfisk förekom heller icke. X

14. Man brukade i allmänhet salta fisken lätt. Detta berodde icke av brist på salt, utan var en smakfråga. X

Stt baka in fisk i bröd förekom icke i Bonäs, icke heller förekom fisken i legen.

Inga andra maträtter av fisk än kokt och stekt fisk förekom i Bonäs. Inga andra kryddor än salt och kryddpeppar förekom till fisken, och säser förekommo sällan.

Fisshvattnä tou dem kvær å säpåd-ör å äta fisstjemma, fiskspadet tog man kvar [reda på] och "söp" det till fisken. De gamla som hade dåliga tänder brukade även bryta bröd i fiskspadet och äta denna s.k. vattisull, vattensoppa. Fiskspadet ansågs vara fett och närande och man slog aldrig ut det.

Fisken stektes vanligen på glöd, men stek-

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
DAL. MORA-BONÄS
Frgl. M 25

Sull m.
bet. 1
vattu-sull
vil snorare
= vattu-rim
se ordb. Dal.
sull
steka (hinn)

15 ning i ranna över eld förekom också. Man hade inga olika benämningar på fisk som tillagats på olika sätt.

Vanligen åt man fiskrom, men inget annat fiskinkräm. Man åt inte rommen enbart av sparsamhets skull, man tyckte den var god. Fiskfett hade ingen betydelse i huskällningen, annat än det fett som

X fanns i fiskspadet. X

Mindre fisk [utom aborre och mört] såsom t. ex. sill och strömming ätts grett-av, "rätt av" med benen. Man ansåg det som otillbörligt slöseri att bena sådan mindre fisk, å se fick ann i si mier umm ann åt biene å allt göp, och så fick man i sig mer [blev fortare mätt] om man åt benen och alltihop.

Man fick aldrig äta så mycket fisk här

rätt-av
adv., bet,
2

16 att man ledsnade på den, varför fisk i all-
manhet ansågs vara god mat, lääring t.
ex ansågs vara en läckerhet.

/ Flur ofta fisk förekom i kosthället är värt
att avgöra då Letta givetvis berodde på till-
gången, och den var det mycket olika med
under olika tider på året. Strömming
och sill förekom däremot så gott som
x dagligen. x

Precisering önsk
vänd!

Av fisk tillvaratog man inte varken ben
eller skinn, undantagandes skinn av öl,
av vilket man tillverkade remmar till
tröskslagor. En del använde också fisk-
skinn till klarskinn i kaffet. Användan-
det av klarskinn är numera sällsynt.

Fiskblåorna användes endast som lek-
sak av barnen. De blåste upp dem, och
gjorde "ballonger" av dem.

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
DAL. MORA (BONÅS)
Frgl. M 25

X

Jaktens och fiskets betydelse för
hushållningen.

17
Dalarna
Mora pm

Uppteckningar från Valtånäs, Mora, av
Rombo Filipe Eriksson, Bonås Mora.

Inkom 22/ 34

1. Allmänna uppgifter.

Jakten och fisket spelade förr en mycket större roll i hushållningen än nu, men det kan i alla fall inte räknas som någon huvudnäring, och i vanliga fall levde man nog mer av sill och strömming än av fisk man själv fångade. Och det hände aldrig, inte ens under nödår att man var tvungen äta fisk i brist på annan mat. Fiskben i bröd förekom aldrig här, men väl bark, halm och agnar. Men det är möjligt, att man under nödtider ägnade sig mer åt fiske än annars.

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934

DAL. MORA. ~~BONÅS~~

Fgl. M 25

8. För a dem tåi nåssen minn notu, dem
 kunnud få fler såar i rätt varp. Så
 tårkåd dem summt i soln upå takum,
 upå dörum älld brädum, summt såll-
 / tåd dem i tunnur. / Förr har dom ta-
 git nors med not, de kunde få flera nors m.
 såar [stort lagghärt] i ett varp [not. (med kånv)]
 drag]. Sedan tårkåd man en del i
sdén på taken, på dörrar (som man
tog av och lade på marken] eller på brä-
der som man lade ut, en del av fisken
 X saltades ner i tunnur. X

Upå vittärn a dem sätt snērur a äram
 i ölum i rogardem, dem a sätt snērur
 a fūglim og, men ä i litä dem a
fätt när fūgäl, ä ann dem a fätt
a dem sätt. På vintern har dom satt
 snaror för haren i hål i gärdesgården,

3 [där haren vanligen hade en upptrampad stig] man har satt snaror för fågel och så, men man har sällan fått någon fågel, och dem man lyckades fånga har man salt.

/ Det hände ibland att man fick så mycket lake att man tog dem med sig till Geule när man körde foror och sålde den där eller bytte till sig sill, strömming, salt o. s. v. eller lät laken frysa och sålde den färsk. X Min sagesman berättar: den svärfar a tjöpa upp fugäln iän i byn, a se emda a Stäkklum a salt, min svärfar har köpt upp fågel här i byn och farit ända till Stockholm och salt. / Fåglarna såldes till uppköparen för en viss summa pr. par. Det var olika många st.

lake (hinn)

fågel (hinn)

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
DAL. MORA ~~6820~~
Frgl. M 25

4 i ett par, beroende vilket slags fågel
 det var, 2 st tjäderar = 1 par, 3 st. orrar =
 1 par, 9 st järpar = 1 par. Man kunde
 X ibland på 5-6 hr. nr. par. X En person
 från Vättnäs bedrev räv fångst med ut-
 lagt råv gift. Därtill måste man dock
 först söka tillstånd, och hungörelse
 därom uppläses i kyrkan. Man fick
 på den tiden 12-15 kr. för ett rävskind
 och det var ju stora pengar.
 Någon regelbunden jakt på närbä-
 rande djur förekom aldrig i Vättnäs.
 Ingenting rätten att jaga och fiska an-
 såg man, att man som förfäderna
 sedan uråldriga tider hade rätt att
 jaga och fiska när och var man ville.
 I många år efter sedan "älg tiden" blev, fortsat-
 te en del personer att tjuvjaga älg utan att

21
∫ man ansåg det direkt ohederligt. Twistig-
heter om fiskevatten eller jaktmarker före-
kommo aldrig.

Vattnäs-borna företogo aldrig jakt- eller
fiskefärder till långt bort belägna trakter.

II. Jaktens betydelse.

På den tid då rovdjur förekommo in-
till byn och anställde skada på kreaturen
företog man jaktfärder i stora följen,
hela byn, en hel socken, ibland flera
socknar, för att jaga björn och varg. Att
jaga på detta sätt kallades att gå skäll,
gå skällgång. En sagesmans farfar:
Lars [gårdsnamn] Olof Persson deltog en
gång i en sådan skällgång varvid han
blev anfallen av björnen vilken mättade
ett hugg mot Olofs lår, men O. hade
en tjock läderskimpa som tog emot det

6 värsta hugget. O. lyckades dock skjuta björnen i samma ögonblick han blev kullslagen av björnen. Han skänkte skinn-
net till Mora kyrka där det ännu finns förvarat. Längre jaktfärder för att jaga prälsbärande djur i allmänhet förekommo icke.

När man var ute på jakt gick man sällan längre än man gick hem till kvällen. Man byggde aldrig högar i skogen att bo i under jaktfärder. Kolaren hade alltid gevär med sig till milorna, orrar och tjäderar tyckte om milbräken, de kommo också fram till milan pe dem skulld juddär si, för att de skulle "juddrä" sig = d. v. s. gräva ner sig i holstyll.

Som matnyttigt vilt jagades älg samt (med orrar) skogsfågel [som man dock till största

* Jelen sålde] och hare. Att vid matbrist jaga sådana djur, som annars jagades endast för skinnens skull, samt förtära köttet av dessa var inte vanligt i Vattnäs, men det finns enstaka exempel på att man ätit skorre.

Endast större vilt [älg, varg, björn] jagades med gevär, annat småvilt [skogsfågel, hare, räv] togs i snaror. Barn fingo aldrig syssla med att lägga ut snaror. Torkning eller rökning av vilt förekom icke i Vattnäs [undantagandes nors som saltorkades, se ovan]. Vanligen saltades det mer i stora laggkärl, köttkar.

Den fågel som skulle säljas behandlades på följande sätt: Man borstade dunen så att de lägo slätt efter kroppen, huvudet under vingen. Fågeln lades därefter på

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
 DAL. MORA. ~~SONS~~
 Frgl. M 25

8 rygga i sädeslärarna i kärnbret. De enstaka fåglar man behöll för eget behov pluckades och kokades färska.

/ Man kokade alltid soppa på vilt. Stek-ning förekom sällan eller aldrig, man tillredde det på så enkelt sätt som möjligt, och det fanns inga "olika rätter" eller be-nämningar på dylika i Vattnäs.

Till kokat kött åt man potatis och bröd.

Fordom ansåg man här att kött av boskaps-djur var både läkrare och smakligare än kött av vilt. Men man föredrog kött framför fisk och mjölrätter, ty köttet ansågs också ha större näringsvärde. Fluru ofta kött i regel förekom i kosthålllet fordonsdags är svårt att avgöra. Så tillgången där till var mycket olika.

/ Insamling av ägg av skogs- eller sjö-

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934

DAL. MORA-~~ROMBO~~

Frgl. M 25

23
x9 fågel förekom icke här. x

Av viltskinn förfärdigade man diverse klädespersedlar o. d. (Av älghudar tillver-
kades tömmar, byxor, livstycken [västar]

Bélinggär användes till ovanläder i skor

Flera beningar hopsyddes till ett lock på
jaktväskan. Jaktväskor tillverkades även

av kaloskinn med lock av grävling-
skinn. Älg huden användes även till

slädhud. Flarskinn användes till un-
derlägg under sjuk person och ansågs

vara bra mot liggvär. "Flarull" tog man
aldrig reda på, varken till garn eller annat.

Av fågel (som användes för eget behov) tog
man vara på dunet till bolster och kud-
dar, vingarna till att sova ihop t. ex.

mjöl med [t. ex. från bordet när man ätit]

[En viss fjäder av morkulla användes för]

älgshud

benling
(A; redl-)

Skinn

10) Tillverkning av målarpenslar. Själva stommen på fjädern användes till skaft, i vilket man drog in hår av ekorrumpa. } pensel
 Man vet inte om att man tog reda på delar av vilt för medicinskt bruk, men galla av nötkreatur användes till påstrykning ~~och~~ på ömkylda kroppsdelar. } galla
 Men man minns att det i Vattnäs varit en gammal gumma ^{Man} som slaktade ormar, tog vara på fett och använde det till medicin åt kor. } orme
 Gumman var mycket anlitad vid sjukdomsfall i ladugården.

III. Fiskets betydelse.

I Vattnäs fanns inga egentliga yrkesfiskare. Alla bönder fiskade väl ungefär lika mycket, mer eller mindre regelbundet, mest höst och vår. Tiden omkring Andersmässan var en verklig högtid, för

27
lä to dem blicktur, tog man blicktor. ^{siktat} ^x ^x björkna? ✓

x Man brukade då hålla på i 12-18 nätter i rad. Annars fiskade man nors, sik, lake aborre, och mört. x Man fiskade alltid på närmare håll, nära byn eller i närheten av påbodarna. Inga fiskarkojor förekom. När man var på fiske nära intill hemmet bar man fisken antingen på en kvist [om det inte var så mycket] eller i en fisstjärkunn, fiskarpunt, [vanligen av näver], om det var mera fisk.

När man fiskade nors måste man använda häst för ^{hemtransporten} och när man var i påbodarna måste man ibland salta ner fisken där och ta hem den först på vintern när det var före. Man hade då tunnor med sig i vilka man saltade ner fisken. vilka tunnor man sedan grävde ner i

kont,
bet. 1

Salta v.
Om nedsaltning av fisk i påbodarna

179 höstackar. Man tog då hem fisken sam-
tidigt med höct. Järken man saltade
ner fisken i bestodo vanligen av tom-
ma strömmingsfjårdingar och-tunnor.
Man åt givetvis fisk under fiskefärder-
na. Fisken stektes på glöd, salt med-
fördes || X

I hemmet tillvaratogs fisken dels genom
torkning [nors], dels saltades den ner,
ingen fisk röktes, men en del ^{var} varvarades
vintertid frusen. || Vid rensningen togs
inkrämet bort, huvudet fick vanligen
sitta kvar. || Om torkning av nors se
ovan.] Den torkade fisken hade ingen
särskild benämning. || Den hemtorkade
fisken användes som vanlig fisk, man ko-
hade soppa på den. I spadet rörde man i
mjöl för att få en sorts säs eller välling. || X

torka v.
(kinn)

13/ Surfisk förekom icke.

Man brukade i allmänhet salta fisken lätt,
det berodde icke på brist på salt, utan
X var en smakpräga. X

Det förekom ibland att strömming bakades
in i klubb, salt. Palten bakades
av korn- eller ärtmjöl och vatten eller i
bland mjölk. I varje salt rullade man
in en strömming, varpå man kokade
saltarna i vatten. Paltten kallades fäne.
[pluralis: fänär]. Allada fiskben i degen
förekommo icke.

Förutom kokt och stekt fisk samt ovan-
nämnda salt förekommo inga andra rät-
ter tillagade av fisk. Inga andra kryddor
än salt och kryddneppar förekommo. Ibland
användes spadet till späd ibland slog man ut
det och ibland "söp" man det till fisken.

sq. ack.
A
fäne
(hino)
Om fisk i...

74. Fisken stektes ibland i panna över eld, i-
bland i långpanna i bakugn, men det
vanligaste sättet var att steka den på glöd.
Man hade inga olika benämningar på fisk
även om den stektes på olika sätt.

30
steka v.
(häm)

Man åt vanligen fiskrom när sådan fö-
rekom, samt även också en viss term i lax-
öring. Detta gjordes icke allenast av spar-
sambetskäl, utan man ansåg det vara
både god och närande föda.

Fiskfett hade ingen betydelse i hushåll-
ringen.

Man åt alltid benen i små fisk, det gör
man förresten än i dag, och det an-
sågs och anses än i dag för otillbörligt
slöseri att bena sådan mindre fisk

Fisk ansågs vara god mat, utom under
fiskräsongerna då man åt fisk så att

31
15 man ledsnade på den.

Sill och strömming spelade en mycket större roll i hushållningen än den fisk man själv fängade. Sill och strömming förekom dagligen, och det kan man inte säga om fisk. Man inköpte eller bytte till sig strömming

X och sill [salt]. X

Av äl tillvaratogs man skinnets för tillverkning av remmar till tröskslagor o. d.

Inga ben tillvaratogs av någon fisk.

Skinn av större fisk [lutfisk] tillvaratogs och användes till klarstjenn, klarskinn i kaffet. Klarstjenn användes än i dag.

Av fisk användes inga delar för medicinskt bruk.

X
Tillägg till

Landsmålsarkivets frågelista

Jakt och fiske [i Vattnäs, Mora.]

Uppptecknat av Rombo Filip Eriksson, Bonäs, Mora.

Fångsten av blikktur, siklöja.

Blikktur fångades vanligen i slutet på november, tiden Katarina - Anders, men om hösten var fin, så att ^{inte} sjön frös till, så höll man på med fisket en vecka in i december. Tiden Katarina - Anders var i varje fall den finaste fångsttiden, men även på sommaren kunde det hända att fisken gick till.

Det enda fiskredskap som användes var not, noten. En not ägdes vanligen av två familjer gemensamt, man måste ju vara två man att fiska med not, de två delägarna fiskade tillsammans, delade fisken lika, samt hade var sin del av noten att reparera och underhålla.

blikta f.
 Om fångst
 av ...

1934

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson.

DAL. MORA-~~BONÄS~~

Frgl. M 25

2 Noten tillverkades i varje gård som annan hem-
slöjd. Det fanns även de gårdar, där man var flera
karlar, som hade egen not.

Under de dagar som fisket nägick "deltog" hela byn,
de som inte deltog direkt, stodo på stranden
som åskådare. Kvinnorna buro dit mat åt sina

män, man gjorde eldar på stranden, stekte
fisk o. s. v. Fisket nägick hela dagen tills solen
gick ner, efter solnedgången gick det dåligt att
fiska, men just i solnedgången var en bra tid,
då kunde man få nå stort varrp, då kunde

man få ett stort "varrp", den fisk man fick i
noten på "ett drag" kallades ~~varrp~~ varrp, ett varrp.

Var det riktigt väder och litet blåst, lagom
vind, var det också bra fångstväder. Ibland
fick man båten så full med fisk att man
inte kunde dra upp båten med all fisken i,
utan man måste köra ut ett stycke med häst

n.
varrp,
bet. 3

not

3 och vagn och lasta ur den mästa fisken. Men det var inte alltid fångsten blev så god. Ibland slog fisket totalt fel, och man trodde då förstärkt att det var trolleri med i spelet. Man brukade vid sådana tillfällen anlita en "klok gubbe" från Maggås som kallades Öskallu, Is-
 tillaggs gubben. Denne försökte locka tillbaka fisken genom vissa konstter, och han brukade också lyckas, fast det dröjde väl några dagar innan fisken kom tillbaka. Denne gubbe kunde också bota sjuka, och jag har talat med en gumma i Vattnäs som blivit botad av Os-
kallu. Gumman hade en svårartad varbildning i högra handleden. Gubben botade den sjuka på så sätt, att ann laggd ann di i vjje
sära, han lade handen över det sjuka stället, varefter ögonblicklig lindring inträdde. Gubben har botat sjuka med alla möjliga åkommor.

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
 DAL. MORA-~~BO~~
 Frgl. M 25

Sär ä,
 bet. 1

35

4 Fisken saltades ner i strömmings-halvtunnor,
och man hade ibland fisk att äta hela vin-
tern. En del personer, som inte hade så
stort hushåll, sålde en del fisk i ellara eller
i grannbyarna. Någon konservering av den-
na fisk genom torkning förekom icke, man
fångade den på en årstid som var otjänlig för
torkning av fisk. Någon rökning av fisken fö-
rekom icke heller.

Tillägg till:

Landsmålsarkivets frågelista:

jakt och fiske.

Upptecknat av Rombo Filip Eriksson, Bonäs, Måra.

Den björn, som enligt folktron var 6 kvarter bred mellan ögonen, ansågs av många vara en trollbjörn, trollbjörn. Ann add i ett övud så va så stort som en stillkarr, å ann add så långt är så å flakhsäd åtnad onom der ann häitt, han hade ett huvud som var så stort som en foderkorg, och han hade så långt hår [hårbeklädnad på näsen] så det flaxade bakom honom när han sprang. Det var förresten inte bara denna björn som man ansåg vara en trollbjörn, och den här omtalade björnen kunde helt enkelt inte ha varit någon trollbjörn, då den enligt uppgift blivit fälld med vanlig

* kula, men många trodde att det ändå måste ha varit en sådan, och inte en vanlig gammalbäbyörn, gammal-björn. Men när någon hade skjutit på ett djur, en fågel e. d. och enligt sitt eget förmenande träffat djuret utan att det fallit, då var det klart som dagen att man skjutit på en trollbyörn älld evn trollfågäl, trollbjörn eller trollfågel. Det var då bäst att vända om hem igen och tillverka ett par "magiska" kulor. Dem skuld djutas av tre slag, bly, tinn och silver, tinn och silver, de skulle gjutas av tre slag, bly, tinn och silver. Emot dessa magiska kulor var det inga trolldjur som stoppade. En riktig jagare brukade vara så omtänksam, att han alltid vid jaktfärder förde med sig ett par sådana magiska kulor för att vara skyddad mot alla eventualiteter.

& man har också hört talas om, att dessa troll-
 djur, av vad slag de vara månne, egentligen
 var vanliga människor som förvandlat
 sig till djurskapsnader. Man minns en
 person som hette Ivan, som enligt folkträn
 kunde förvandla sig till en björn. Följande
 historia har berättats mig i Vämbus, och här-
 delsen är från Hansjöbornas påbodas Tjäs, Flög-
 hed på Orsa skogen. Man såg då en stor
 björn som kom springande inifrån skogen,
krävt mitt genom fläsvesopen i krätad-
ö i ena källing så fuo min tjynär, rev ned
öna, å rev-äv ennä allt är, sprang mitt
 genom kreaturskopen och sprang på en
 gumma som för med korna, rev [slog] ner
 henne, och rev av henne allt hår. Man trodde
 förstäss att denna björn var Ivan, dels där-
 för, att den sprang förbi alla kor och anföll

gumman, det skulle väl inte en björn ha gjort, dels också därför, att I. hyste agg till den gumma som blev anfallen, det kunde därför gott ha varit en hämdeakt från I:s sida.

Flera personer som kommo dit när de hörde sådant väsen där var, tyckte sig också märka, att björnen hoppade över gärdesgården på ett sätt, som mera liknade en människas än en björns hopp. Man kom senare till den slutsatsen att Ivan hade flera björnskiun hemma, vilka han efter behov använde.

När man jagade tjäder straxt efter jultiden så hände det många gånger att tjädern satt kvar på sin gren fastän den absolut säkert blivit träffad. Detta var ju inget märkvärdigt i och för sig, särskilt om man träffade tjädern framifrån, då det var den tid på

& året, då tygödnern add faid riktigan wittär-
käsungg, tjädern hade fått en riktig vinter-
 päls = tjock fjäderkrud, men man trodde
 förstäss att det hela hade med trolldam
 att göra.

käsung,
 bek. päls,
 bildl.

ULMA 6820. Rombo F. Eriksson. 1934
 DAL. MORA (BONÅS)
 Frgl. M 25